

Paper

Het industriële landschap van Nederland

Gusta van Gessel-Dabekaussen

Juli 2018

Inhoud

1. Inleiding 3
2. In welke gebieden is de industrie in absolute zin het grootst? 3
3. In welke gebieden is het belang van de industrie groot? 5
4. De regionale spreiding van branches binnen de industrie 7
 - 4.1 De voedings- en genotmiddelenindustrie 8
 - 4.2 Textiel-, kleding- en lederindustrie 8
 - 4.3 Hout- en bouwmaterialenindustrie 9
 - 4.4 Papier- en grafische industrie 10
 - 4.5 Raffinaderijen en chemie 10
 - 4.6 Basismetaal- en metaalproductenindustrie 11
 - 4.7 Elektrotechnische en machine-industrie 12
 - 4.8 Transportmiddelenindustrie 12
 - 4.9 Overig 13
- Conclusies 14

1. Inleiding

De industrie is in Nederland vandaag de dag veel minder zichtbaar dan bijvoorbeeld in de jaren vijftig en zestig. Zoals een eerder CBS-artikel aantoonde, is het belang ervan echter nog altijd groot. Zo is nog altijd bijna een vijfde van onze economie gerelateerd aan industriële activiteit. Wel lijkt er een verschuiving plaats te vinden van het zwaartepunt van de industrie van het westen naar het zuiden van Nederland, met name Noord-Brabant.¹⁾

In dit artikel staat de regionale spreiding van de industrie centraal. Hierbij wordt ook onderscheid gemaakt tussen de verschillende branches binnen de industrie. Oftewel, waar bevindt zich het hart van branches als de voedingsmiddelenindustrie en de transportmiddelenindustrie? Het belang van de regio's voor de diverse industriële branches wordt daarbij afgemeten aan de omvang van de werkgelegenheid. Voor de industrie als geheel wordt ook gekeken naar de toegevoegde waarde. Cijfers over de industrie als geheel zijn afkomstig uit de nationale rekeningen. Cijfers over de werkgelegenheid per branche per regio zijn een indicatie, voor de verhoudingen in economische activiteit tussen regio's en worden niet standaard gepubliceerd. De regionale indeling die wordt gehanteerd is die van Nederland in veertig zogeheten COROP-gebieden.

De algemene verspreiding van de industrie wordt besproken in paragraaf 2. In paragraaf 3 wordt aangegeven voor welke regio's de industrie het meest van belang is. In paragraaf 4 wordt meer in detail onderzocht hoe de verschillende branches binnen de industrie regionaal zijn verspreid. Paragraaf 5 resumeert de voornaamste bevindingen.

2. In welke gebieden is de industrie in absolute zin het grootst?

De omvang van de industrie kan bijvoorbeeld worden uitgedrukt in de toegevoegde waarde²⁾, de omzet, de werkgelegenheid of het aantal bedrijfsvestigingen. De top tien van belangrijkste COROP-gebieden op basis van deze vier verschillende indicatoren is vrijwel gelijk. Enige uitzondering daarop is Zuid-Limburg wanneer wordt gekeken naar het aantal bedrijfsvestigingen. Dat gebied hoort wat dat betreft niet tot de top tien en moet zijn plaats hier afstaan aan Midden-Noord-Brabant. Dit is een gevolg van het feit dat er in Zuid-Limburg enkele grote bedrijven zijn met weinig vestigingen, maar met een hoge omzet, toegevoegde waarde en werkgelegenheid. In Midden-Noord-Brabant liggen

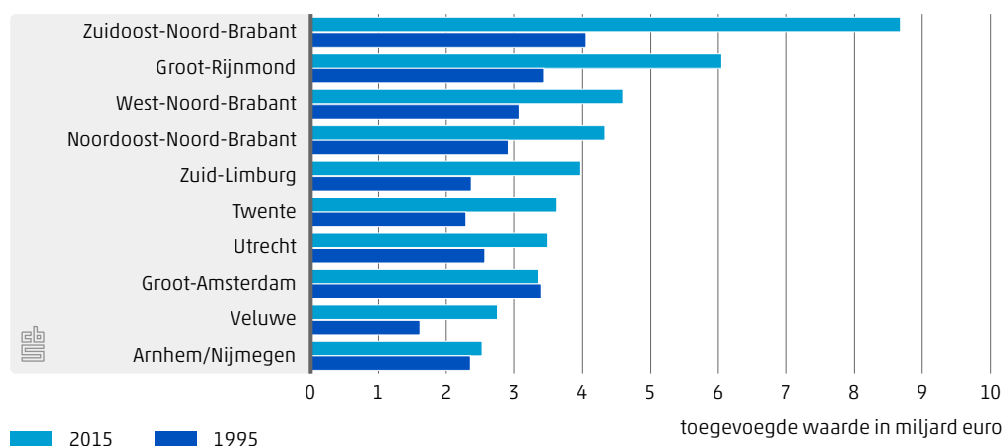
¹⁾ Femke Hitzert, Hans Langenberg en Frank Notten, *Belang, ontwikkeling en structuur van de Nederlandse industrie*, CBS, oktober 2017.

²⁾ Toegevoegde waarde is het verschil tussen de productie (basisprijzen) en het intermediair verbruik (aankooprijzen) van een bedrijfseenheid. De som van de toegevoegde waarde van alle bedrijfseenheden is een belangrijke component van het bruto binnenlands product (bbp).

daarentegen wat meer kleinere bedrijven met relatief weinig omzet, toegevoegde waarde en werkgelegenheid.

Zuidoost-Noord-Brabant steekt qua industrieel belang duidelijk boven de andere gebieden uit en ook de nummer twee, Groot-Rijnmond, is geprononceerd. Tussen de nummers drie en vier, West-Noord-Brabant en Noordoost-Noord-Brabant, zit minder verschil, net als tussen deze twee en de overige regio's uit de top tien.

2.1 COROP-gebieden met de hoogste toegevoegde waarde van de industrie in 2015

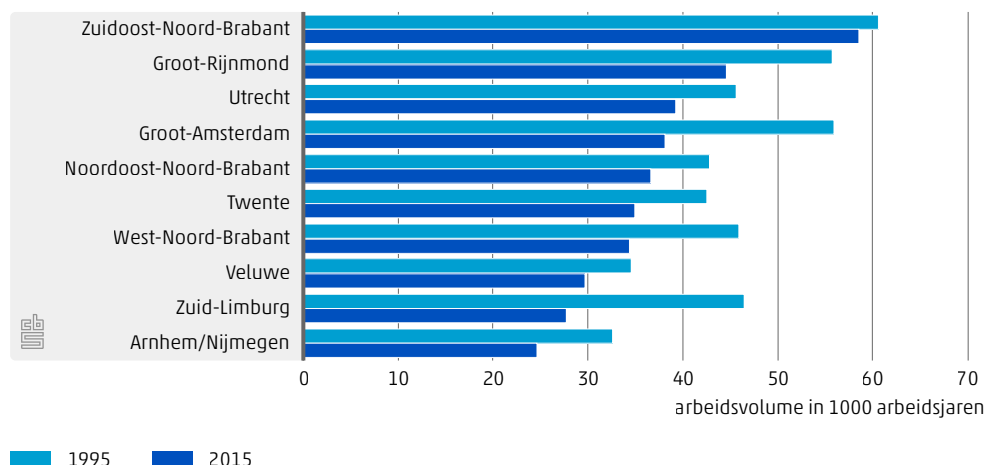

Hoe zag de top tien er twintig jaar geleden uit...? Ook toen stond Zuidooost-Noord-Brabant op nummer één en Groot-Rijnmond op twee. Op nummer drie stond Groot-Amsterdam. In bijna alle regio's is de toegevoegde waarde van de industrie groter geworden, maar nergens is de stijging zo groot als in Zuidooost-Noord-Brabant. Groot-Amsterdam stond in 1995 nog op de derde plaats, maar het belang ervan voor de industrie is sterk teruggelopen. Het is de enige regio uit de top-tien waar in de afgelopen twintig jaar geen sprake was van toename van de toegevoegde waarde in de industrie (in lopende prijzen³⁾). Ook Arnhem/Nijmegen blijft in verhouding tot de andere topregio's achter qua industriële groei. Overigens behoorde Midden-Noord-Brabant in 1995 nog tot de top tien, maar in 2015 niet meer. Nieuwkomer is de Veluwe.

Het arbeidsvolume in de industrie is in de afgelopen twintig jaar in alle COROP-gebieden teruggelopen op één na, en wel de Kop van Noord-Holland. Dat de werkgelegenheid in de industrie is toegenomen terwijl de toegevoegde waarde steeg, wijst op een toename van de arbeidsproductiviteit. De top tien van belangrijkste industriële gebieden op basis van het arbeidsvolume verschilt nauwelijks van die op basis van de toegevoegde waarde. Ten opzichte van twintig jaar geleden is de werkgelegenheid in alle top-tiengebieden teruggelopen. De achteruitgang is het kleinst in Zuidooost-Noord-Brabant en het grootst in Zuid-Limburg. In 1995 behoorde Midden-Noord-Brabant nog tot de top tien. In 2015 heeft dit gebied plaats gemaakt voor Arnhem-Nijmegen.

³⁾ In lopende of werkelijke prijzen wil zeggen dat de bedragen zijn uitgedrukt in prijzen van het betreffende verslagjaar. Er is geen inflatiecorrectie is toegepast. Doorgaans is de groei van de toegevoegde waarde in lopende prijzen hoger dan die in zogeheten constante prijzen.

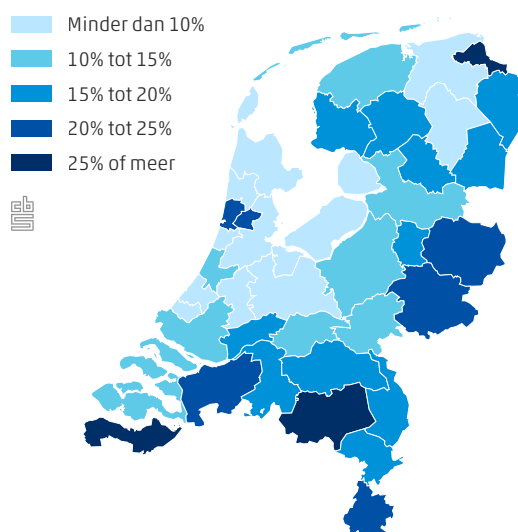
2.2 COROP-gebieden Werkgelegenheid

3. In welke gebieden is het belang van de industrie groot?

Ook al behoort een gebied niet tot de grootste industriële regio's van het land, de industrie kan er wel degelijk een belangrijke economische rol spelen. Om te bepalen voor welke regio dit geldt, wordt de toegevoegde waarde die de industrie aldaar genereert gedeeld door de totale toegevoegde waarde die de regio genereert (in lopende prijzen). Voor Nederland als geheel bedraagt het aandeel van de industrie bijna 12 procent.

3.1 Aandeel van de industrie in de toegevoegde waarde van de regio 2015

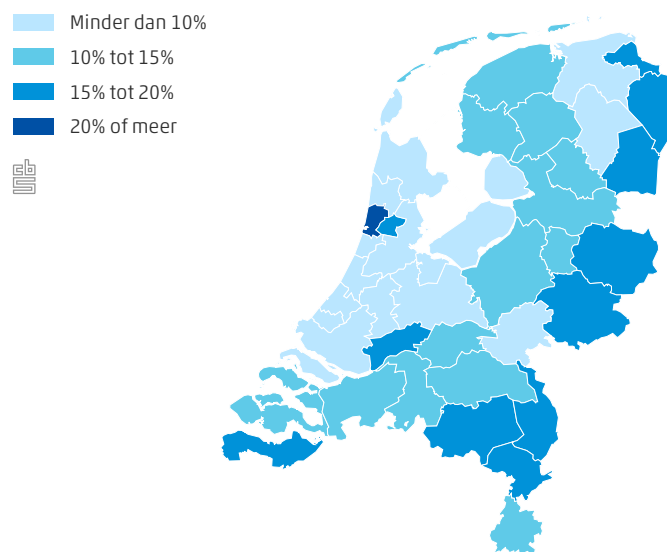

Voorals in de noordelijke Randstad, met uitzondering van IJmond, is het aandeel van de industrie lager dan gemiddeld. Meer richting de landsgrenzen is het belang van de

industrie juist groot. Zeeuws-Vlaanderen spant wat dit betreft de kroon, met een industriële bijdrage van maar liefst 32 procent van de totale regionale toegevoegde waarde. Hoewel Zeeuws-Vlaanderen niet tot de top tien van Nederlandse industriegebieden behoort, is de industrie voor dit gebied zelf van groot belang.

In de gebieden met een bovengemiddelde toegevoegde waarde uit de industrie is ook het aandeel van de industrie in de werkgelegenheid bovengemiddeld. Voor Nederland als geheel is het aandeel van de industrie in de totale werkgelegenheid bijna 10 procent. In de regio IJmond is de werkgelegenheid in de industrie met een aandeel van 20 procent twee keer zo hoog als gemiddeld. Dat komt vooral door de daar aanwezige basismetalen- en metaalproductenindustrie. Verder is het relatieve belang van de industrie voor de werkgelegenheid vooral aan de randen van Nederland groot.

3.2 Aandeel van de industrie in het arbeidsvolume van de regio 2015

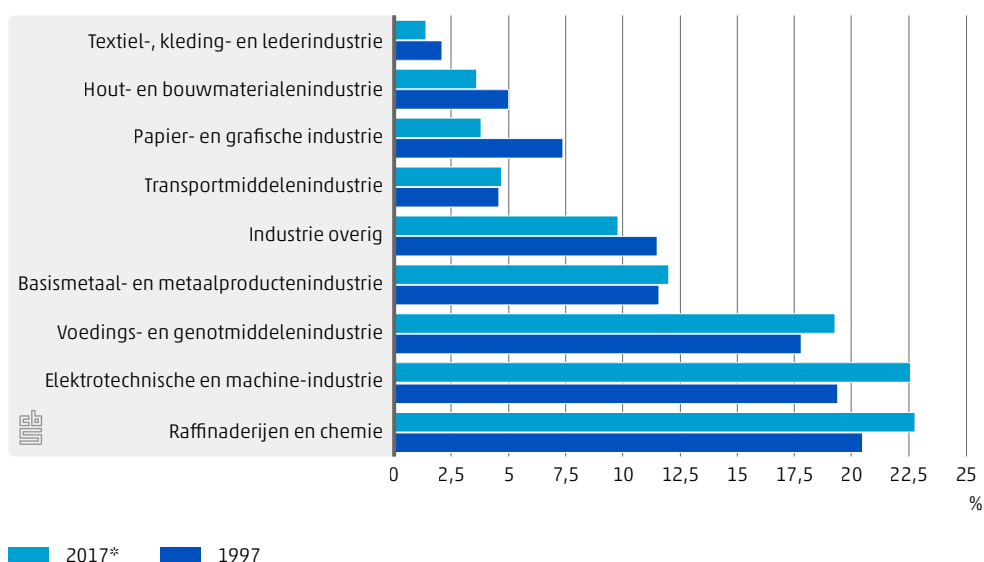

In de gebieden waar het belang van de industrie qua toegevoegde waarde nu bovengemiddeld is, was dat in de meeste gevallen twintig jaar geleden ook al het geval, en andersom. Alleen in Arnhem/Nijmegen en in de Gooi- en Vechtstreek was het belang van de industrie twintig jaar geleden nog bovengemiddeld, maar inmiddels niet meer. Ook de gebieden die nu een bovengemiddelde industriële werkgelegenheid kennen, hadden die twintig jaar geleden in meerderheid ook al. Uitzonderingen hierop vormen Zuidoost- en Zuidwest-Friesland en Noord-Overijssel, waar de industriële werkgelegenheid nu wel bovengemiddeld is, maar twintig jaar geleden nog niet.

4. De regionale spreiding van branches binnen de industrie

Tot nu toe is alleen de industrie als geheel besproken. In dit hoofdstuk wordt ingezoomd op negen branches binnen de industrie. Om te beginnen wordt een algemeen beeld geschetst van het belang van deze branches. Vervolgens wordt ingegaan op hun regionale spreiding.

4.1 Aandeel van de branches binnen de industrie in toegevoegde waarde (lopende prijzen)

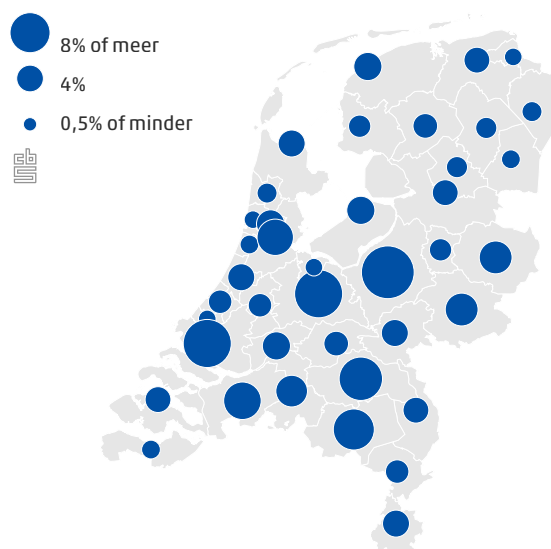
Verreweg de grootste branches binnen de industrie zijn raffinaderijen en chemie, de elektrotechnische en machine-industrie en de voedings- en genotmiddelenindustrie. Op enige afstand volgen de basismetaal en metaalproductenindustrie, en de overige industrie, waaronder reparatie en installatie van machines. De kleinste branches zijn de transportmiddelenindustrie, de papier- en grafische industrie, de hout- en bouwmaterialenindustrie en de textiel-, kleding- en leerindustrie. Opvallend is dat de toch al grote branches relatief nog belangrijker werden, terwijl het relatieve belang van de kleinere branches verder afnam, met uitzondering van die van de transportmiddelenindustrie.

In het vervolg van deze paragraaf wordt onderzocht welke regio's een substantiële bijdrage leveren aan de verschillende branches binnen de industrie. Hierover zijn geen cijfers beschikbaar uit de nationale rekeningen, die tot hertoe zijn gebruikt. Wel beschikbaar zijn werkgelegenheidscijfers over de negen branches naar COROP-gebied. Deze worden niet standaard gepubliceerd.

4.1 De voedings- en genotmiddelenindustrie

Binnen de industrie is de voedings- en genotmiddelenindustrie een omvangrijke branche, waarvan het belang de afgelopen twintig jaar nog verder toenam. Onder de branche valt de dranken- en tabaksindustrie, maar het grootste onderdeel is de voedingsmiddelenindustrie, met o.a. slachterijen, vleeswaren-, zuivel- en broodindustrie en groente- en fruitverwerkende industrie. Deze branche is in Nederland goed voor een werkgelegenheid van 116 duizend arbeidsjaren, meer dan 15 procent van de totale werkgelegenheid in de industrie⁴⁾. De regio's waar de voedings- en genotmiddelenindustrie het grootst is, zijn de Veluwe, Groot-Rijnmond en Utrecht.

4.4.1 Aandeel van de regio in de voedings- en genotmiddelenindustrie 2017

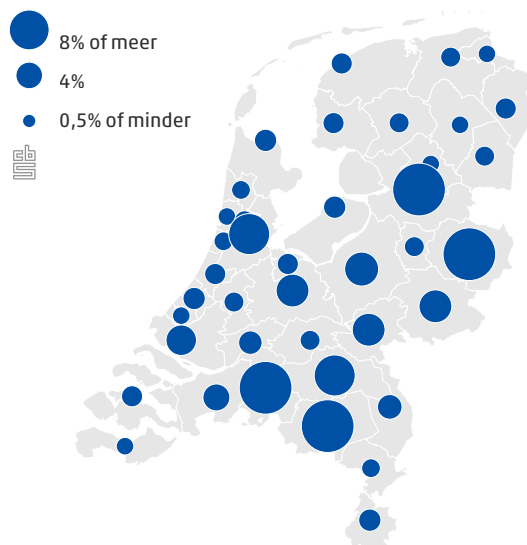
4.2 Textiel-, kleding- en lederindustrie

De textiel-, kleding- en lederindustrie is in Nederland een betrekkelijk kleine industrietak, met een werkgelegenheid van 15 duizend arbeidsjaren. In de afgelopen twintig jaar is het volume van de toegevoegde waarde van deze branche⁵⁾ met meer dan 10 procent gekrompen. Noord-Brabant en Twente waren van oudsher bloeiende textielregio's. Ook vandaag de dag vormen dit nog steeds de kernen van activiteit in de textiel. Daarnaast is er de nodige textielindustrie in Groot-Amsterdam.

⁴⁾ Voor de landelijke werkgelegenheidscijfers per branche zijn cijfers uit de nationale rekeningen gebruikt. Bij de cijfers zijn de zelfstandigen in de branche inbegrepen.

⁵⁾ Dit is de ontwikkeling in constante prijzen. Deze kan soms sterk van die in lopende prijzen, waarop de aandelen van de branches zijn gebaseerd.

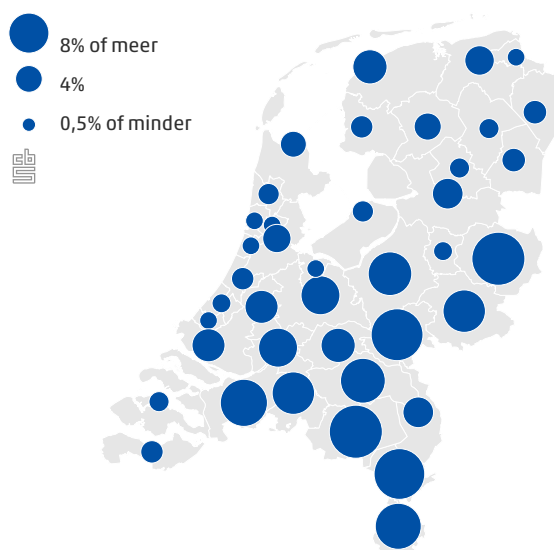
4.2.1 Aandeel van de regio in de textiel- kleding- en lederindustrie 2017

4.3 Hout- en bouwmaterialenindustrie

Ook de hout- en bouwmaterialenindustrie is een kleine industriebranche die in de afgelopen twintig jaar verder is gekrompen. Het volume van de toegevoegde waarde van deze branche kromp met meer dan 20 procent. Van de werkenden in de industrie is momenteel slechts een kleine 5 procent in de hout- en bouwmaterialenindustrie werkzaam. Het gaat in deze branche om bijvoorbeeld bedrijven in de houtwaren-, glas-, beton- en cement- en keramiekindustrie. De branche is vooral sterk vertegenwoordigd in het midden en zuidoosten van het land.

4.3.1 Aandeel van de regio in de hout- en bouwmaterialenindustrie 2017

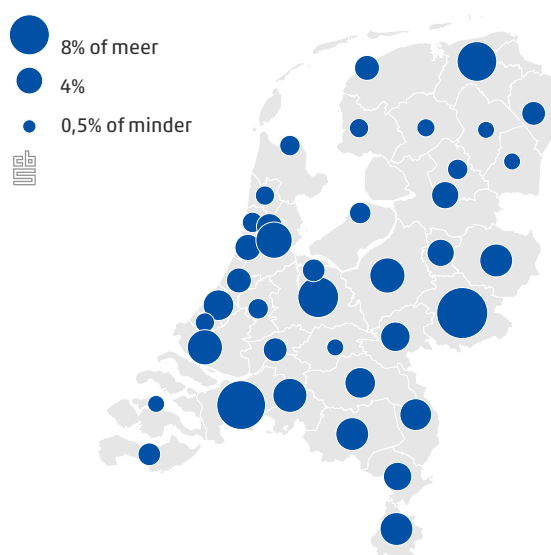

4.4 Papier- en grafische industrie

Ook de papier- en grafische industrie is een relatief kleine branche, die ongeveer 5 procent van de industriële werkgelegenheid vertegenwoordigt. Het aandeel van de branche binnen de industrie halveerde de laatste twintig jaar zo ongeveer. Wel bleef het volume van de toegevoegde waarde ongeveer gelijk. Belangrijke regio's voor deze branche zijn de Achterhoek, West-Noord-Brabant, Utrecht en Overig Groningen.

Tot de branche behoren bedrijven in de papier- en kartonindustrie en drukkerijen en repro van geluid, beeld en software. Afgaand op het aantal bedrijven in deze branche doet de terugloop zich vooral voor bij de papier- en kartonindustrie en bij de drukkerijen. Repro van geluid, beeld en software is het enige onderdeel van deze branche waar het aantal bedrijven in de laatste jaren iets is toegenomen.

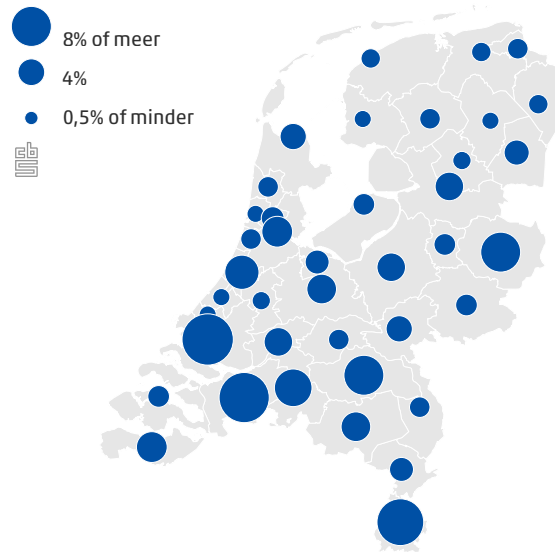
4.4.1 Aandeel van de regio in de papier- en grafische industrie 2017

4.5 Raffinaderijen en chemie

Raffinaderijen en chemie vormen de grootste branche binnen de industrie. Het volume van de toegevoegde waarde van de branche is in de voorbije twintig jaar bijna verdubbeld. Tot de branche worden onder andere bedrijven gerekend in de aardolie-, kunststofproductenindustrie, de basischemie, wasmiddel- en cosmetica-industrie, farmaceutische producten en verfindustrie. De werkgelegenheid bij raffinaderijen en chemie is goed voor 90 duizend arbeidsjaren. De belangrijkste regio is Groot-Rijnmond. Ook in West-Noord-Brabant en in Zuid-Limburg is de branche relatief sterk vertegenwoordigd.

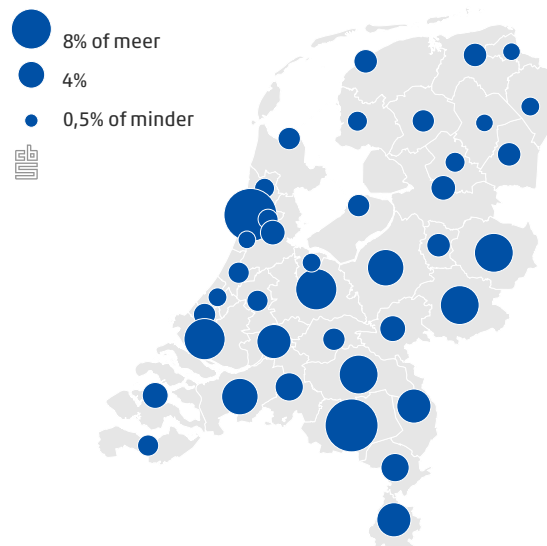
4.5.1 Aandeel van de regio in de raffinaderijen en chemie 2017

4.6 Basismetaal- en metaalproductenindustrie

De basismetaal- en metaalproductenindustrie is de vierde branche binnen de industrie. Het aandeel ervan nam in de afgelopen twintig jaar licht toe. Tot deze branche behoren o.a. metalen bouwproductenindustrie, metaalbewerking, producten van metaal, gereedschap, smederijen en walsen. De werkgelegenheid in deze branche is met ruim 100 duizend arbeidsjaren groot. In de regio IJmond en Zuidoost-Noord-Brabant is de branche het omvangrijkst. In IJmond bestaat deze branche driekwart van de hele industrie in de regio.

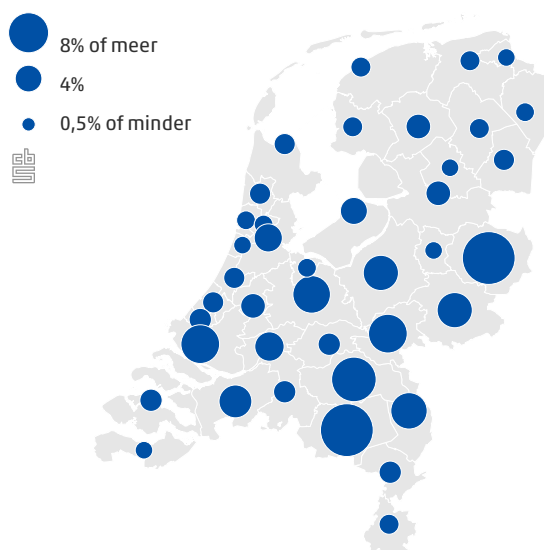
4.6.1 Aandeel van de regio in basismetaal- en metaalproductenindustrie 2017

4.7 Elektrotechnische en machine-industrie

De elektrotechnische en machine-industrie is de tweede branche binnen de industrie. Het volume van de toegevoegde waarde van deze branche is de afgelopen twintig jaar meer dan verdubbeld. De branche bestaat uit de elektrotechnische industrie, de elektrische apparatenindustrie en de machine-industrie. De werkgelegenheid in de elektrotechnische en machine-industrie bedraagt meer dan 120 duizend arbeidsjaren, waarmee het een van de grootste industriële werkverschaffers van Nederland is. De branche is bijzonder sterk vertegenwoordigd in Zuidoost-Noord-Brabant. Ook Noordoost-Noord-Brabant en Twente zijn erg belangrijke voor de branche.

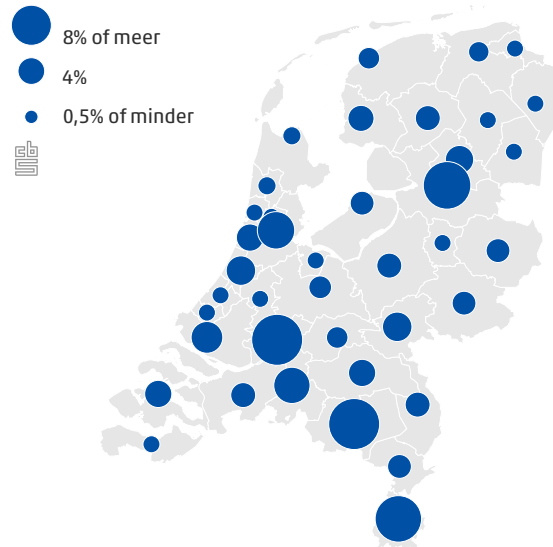
4.7.1 Aandeel van de regio in elektrotechnische- en machine-industrie 2017

4.8 Transportmiddelenindustrie

De transportmiddelenindustrie is binnen de Nederlandse industrie de 'grootste branche onder de kleintjes'. De branche bestaat o.a. uit de auto-industrie, de scheepsbouw en de fietsenindustrie. De branche is goed voor een werkgelegenheid van 37 duizend arbeidsjaren. Verreweg de belangrijkste regio voor de transportmiddelenindustrie is Zuidoost-Noord-Brabant. Daarnaast zijn Zuidoost-Zuid-Holland, Noord-Overijssel en Zuid-Limburg van groot belang.

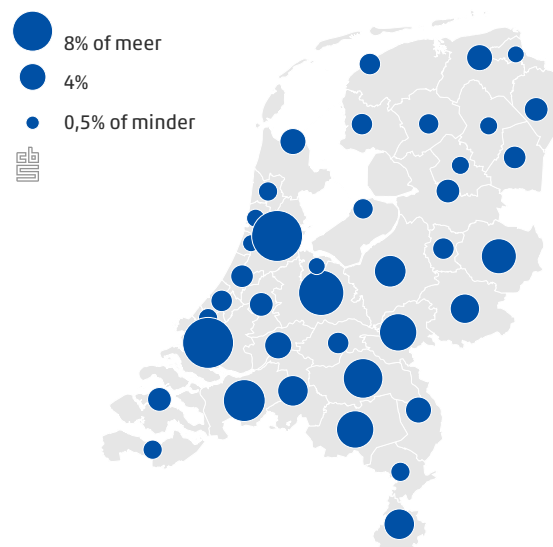
4.8.1 Aandeel van de regio in de transportmiddelenindustrie 2017

4.9 Overig

De overige industriële activiteiten omvatten o.a. de meubelindustrie, munten en sieraden, medische instrumenten, reparatie van machines en apparatuur en installatie van industriële machines. De werkgelegenheid in deze restbranche is groot en omvat bijna 160 duizend arbeidsjaren. De verspreiding over het land is in verhouding tot de andere branches vrij gelijkmatig. Het grootst is de branche in Groot-Rijnmond en Groot-Amsterdam.

4.9.1 Aandeel van de regio in de overige industrie 2017

Conclusies

De belangrijkste industriële regio's van Nederland zijn Zuidoost-Noord-Brabant en Groot Rijnmond. Die koppositie hadden ze twintig geleden ook al. Zuidoost-Noord-Brabant is de grootste groeier. Het belang van Groot-Amsterdam – twintig jaar geleden nog op de derde plaats qua industriële toegevoegde waarde - neemt af. Daar is de industrie in de afgelopen twintig jaar niet meer gegroeid.

Het aandeel van de industrie in de economie van een regio is vooral groot in de gebieden buiten de Randstad. Uitzondering in het westen van Nederland vormt IJmond, waar de basismetaalindustrie sterk vertegenwoordigd is. Voor de regio's Zeeuws-Vlaanderen, Zuidoost-Noord-Brabant, Delfzijl en omgeving, Achterhoek, Zuid-Limburg, Twente en West-Noord-Brabant is de industrie goed voor minimaal een vijfde deel van de toegevoegde waarde die in de regio wordt gerealiseerd.

Raffinaderijen en chemie, de voedings- en genotmiddelenindustrie en de elektrotechnische en machine-industrie zijn de belangrijkste industrietakken in Nederland. De elektrotechnische en machine-industrie wordt gedomineerd door Zuidoost-Noord-Brabant. Raffinaderijen en chemie zijn omvangrijk in Groot-Rijnmond, West-Noord-Brabant en Zuid-Limburg. De voedings- en genotmiddelenindustrie is het grootst in Veluwe, Utrecht en Groot-Rijnmond. Ook de wat kleinere industriële activiteiten zijn niet gelijkmatig over Nederland verspreid, maar kennen duidelijke zwaartepunten. Zo is de textiel nog altijd sterk vertegenwoordigd in Twente en Noord-Brabant, en is de Achterhoek een belangrijke regio voor de papier- en grafische industrie.

Bijlage 1: Gehanteerde branche-indeling industrie

Branche	SBI-code
Voedings- en genotmiddelenindustrie	10-12
Textiel-, kleding- en lederindustrie	13-15
Hout- en bouwmaterialenindustrie	16,23
Papier- en grafische industrie	17-18
Raffinaderijen en chemie	19-22
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	24-25
Elektrotechnische en machine-industrie	26-28
Transportmiddelenindustrie	29-30
Overige industrie	31-33

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2017-2018	2017 tot en met 2018
2017/2018	Het gemiddelde over de jaren 2017 tot en met 2018
2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2017 en eindigend in 2018
2015/'16-2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2015/'16 tot en met 2017/'18

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2018.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.